

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БРЕГА ЛЮДМИЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.16.09.06-005.2

**ГЕНДЕРНА ПРИРОДА ПСИХОЛОГІЗМУ У ТВОРАХ
О. ЗАБУЖКО ТА О. ТОКАРЧУК**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі зарубіжної літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
КАЛАШНИКОВА Ольга Леонідівна,
Університет митної справи та фінансів,
завідувач кафедри гуманітарної підготовки
та митної ідентифікації культурних цінностей

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
СУХОМЛИНОВ Олексій Миколайович,
Бердянський університет менеджменту і бізнесу,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін

кандидат філологічних наук, доцент
ЛАВРИНОВИЧ Лілія Богданівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної
літератури

Захист відбудеться «02» лютого 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4).

Автореферат розісланий « » грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Літературу першого десятиліття XXI ст. можна назвати початком нової ери, коли на фоні постмодернізму значно зросла роль літератури жіночого авторства. Письменниці опановують нові наративні стратегії для означення та втілення важливих для них тем, формуючи нову світоглядну парадигму. Дослідження гендерного виміру в порівняльному літературознавстві набувають дедалі більшої актуальності, зумовлюють формування нових рецепцій літературного твору.

Саме психологізм оприявнює важливі риси авторської свідомості. Він може виявлятися в різних формах, прийомах і засобах зображення, але важливою є проблема авторської самоідентифікації, в тому числі і як вираження певної гендерної позиції. Феміністичні доктрини не завжди виявляють особливості гендера, але сам факт створення художнього твору жінкою може дати поштовх до означення окремих, продиктованих особистими уявленнями про світ і людину в ньому, художніх відкриттів. Так, звернення до творчості двох сучасниць, письменниць, чиї творчі доробки значущі не тільки в рамках окремої національної літератури, дає можливість інтерпретувати їхні твори як «жіночі тексти», насичені особливими проявами гендера.

Сьогоднішнє наукове опанування творчості О. Токарчук і О. Забужко має в своєму доробку звернення до різних аспектів, але порівняльний аналіз гендерного осмислення їх художнього світу та певної, зумовленої саме гендером, психології ще не знайшов достатнього висвітлення в наукових дослідженнях. Це і зумовило, поряд з прагненням відкрити певні глибини художньої свідомості письменниць, актуальність даного дослідження. Обраний підхід до аналізу творів польської та української авторок вимагає інтерпретування загальновідомих літературознавчих категорій – хронотопу, системи образів, художньої деталі, світоглядних архетипів, індивідуального авторського стилю – як знаків «жіночого тексту», в якому на рівні психологізму оповіді можна виявити певні прояви «жіночого письма», розтабовування гендерних стереотипів і індивідуальних авторських позицій. Саме на цьому рівні дослідницького процесу важливо знайти точки співпадіння і розбіжності у розумінні світу жінки, її соціальної ролі та психології гендера в творах письменниць, представниць двох різних (хоч і близьких) культур.

Окрім того, творчість О. Забужко й О. Токарчук суголосна в особливому поєднанні власне гендерно маркованих художніх текстів і власної авторської рефлексії. Такий досвід, вочевидь, вирізняє О. Забужко та О. Токарчук з-поміж численних сучасних письменниць, долучаючи їх до великого «феміністичного проекту» літератури західноєвропейської та американської традиції.

Актуалізація жіночого дискурсу в сучасній українській літературі зумовила активізацію дослідницького інтересу до поетики відтворення фемінно-маскуліних відносин в літературі та прагнення дослідників здійснити цілісний аналіз жіночих

творів (роботи В. Агеєвої, Т. Гундорової, Л. Демської, Н. Зборовської, Т. Кирилової, Н. Клименко, С. Павличко, Л. Таран, Т. Тебешевської-Качак, Ф. Штейнбука).

Найновішими дослідженнями з проблематики дисертації є наукові розвідки В. Косенко, І. Лімборського, З. Мітяй, О. Сухомлинова, Л. Таран, Г. Улюри; монографії О. Кісь, О. Ромазан, О. Юрчук, С. Філоненко, Ф. Штейнбука, Л. Штохман, Р. Харчук та ін. Популярність гендерної проблематики, неоднозначність пов'язаних з нею процесів, що відбуваються у суспільстві, свідчать про актуальність досліджень гендера в науковій літературі.

Перспективним може бути виявлення психологічної природи гендера у творах письменниць О. Забужко О. Токарчук. Творчі набутки польської та української письменниць є малодослідженими у літературознавчій науці. У працях дослідників, що присвячені аналізу творів авторок, лише означено тему психологізму, жіночності, фемінізму чи гендера, проте цілісного й системного розгляду цієї проблеми ще не зроблено. У компаративному напрямі подібні розвідки відсутні, що свідчить про актуальне та своєчасне звернення до питання гендерної природи психологізму, що дозволить залучити та простежити еволюцію феномена у різних національних літературах.

Крім того, зазначимо, що методологія гендерних досліджень в літературознавстві ще знаходиться на стадії формування, і на сьогодні відсутня певна, стала методика гендерного аналізу тексту, тому спроби знайти інструментарій для такого аналізу теж складатиме новизну обраного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри зарубіжної літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара як складова частина комплексної теми «Класика та сучасність: дискурс діалогу» (державний реєстраційний номер 03782U0167134). Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол № 11 від 30 травня 2012 р.).

Мета дослідження: виявити своєрідність гендерної природи психологізму в романах Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та «Ostatnie historie» («Останні історії») Ольги Токарчук.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- проаналізувати стан вивчення гендерної проблематики у літературознавстві;
- з'ясувати ступінь дослідження проблеми гендерної природи психологізму у творах О. Забужко та О. Токарчук;
- окреслити часопросторові координати картини світу в романах О. Забужко та О. Токарчук;
- визначити світоглядні архетипи авторок та схарактеризувати систему образів у творах в аспекті гендерної проблематики;

- виявити особливості індивідуального авторського стилю Ольги Токарчук та Оксани Забужко у контексті дослідження типологічних подібностей і відмінностей у творах жіночого письменства.

Об'єктом дослідження стали «Музей покинутих секретів» О. Забужко та «Останні історії» О. Токарчук в контексті творчості письменниць.

Предмет дослідження – гендерна природа художнього психологізму в романах О. Забужко та О. Токарчук.

Теоретико-методологічну основу складають праці українських і зарубіжних компаративістів та теоретиків літератури: Р. Гром'яка, А. Діми, Д. Дюрішина, Н. Копистянської, Г. Мережинської, Д. Наливайка; дослідження у галузі гендера та феміністської теорії: В. Агеєвої, Ш. Бурн, Т. Власенко, О. Гомілко, І. Жеребкіної, С. Жеребкіна, Н. Зборовської, В. Кравець, Ю. Крістєвої, Ю. Кушнерюк, К. Мілет, С. Павличко, Е. Скиби, Г. Фесенко. Важливою складовою теоретичної бази дисертації є роботи з психології творчості (Л. Виготського, Л. Гінзбург, Дж. Батлер, С. Гінгера, К. Леонгарда, В. Халізева), з філософії та поетики постмодернізму (Ж. Бодрієра, У. Еко, С. Жижека, І. Карцева, Л. Лавринович, Ж. Лакана, Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко, І. Шайтанова); літературознавчі праці О. Забужко. А також польських робіт В. Бакули (В. Bakuly), М. Казьмерчак (М. Kaźmierczak), К. Клосіньської (К. Kłosińskiej), Е. Красковської, Р. Нича, В. Пажнівського, І. Пухальської (І. Puchalskiej), А. Федас (А. Fedas), А. Хибіцької (А. Chybickiej), М. Шверкош (М. Świerkosz). Типологічний аналіз текстів спирається на праці класиків літературознавчої науки (М. Бахтіна, Г. Гачева, Д. Дюрішина, Ю. Лотмана). Аналіз оніричного елементу в романах О. Забужко та О. Токарчук зорієнтовано на концепції психоаналітиків З. Фрейда, К. Юнга, літературознавця Ю. Лотмана. Праці Р. Барта, Ю. Крістєвої формують методiku вивчення інтертексту романів та «жіночого письма».

Методи дослідження обумовлені характером поставлених завдань і спираються на системний підхід до вивчення «жіночого письма» в романах О. Забужко та О. Токарчук, що реалізується шляхом використання сукупності різних методів. Провідним методом у дослідженні є порівняльно-типологічний, за допомогою якого виявлено спільні та відмінні поетологічні ознаки творів письменниць найновішої літератури України та Польщі. Для того, щоб охарактеризувати художній стиль, поетику, світоглядні підвалини творчості письменниць, залучено принципи та прийоми різних літературознавчих шкіл: методiku традиційного історико-літературного дослідження, біографічний та системний методи, також враховуються і досягнення рецептивної, міфологічної шкіл літературознавства. Дотримуючись парадигми сучасної компаративістики, для якої характерним є методологічний плюралізм, використано елементи психоаналітичного, структурно-семіотичного методів дослідження художнього тексту.

Наукова новизна роботи полягає у компаративному зіставленні творів О. Забужко та О. Токарчук, літературна спадщина яких ще не досліджувалася в аспекті порівняльного літературознавства. Новаторською є спроба порівняння природи психологізму у знакових для сучасної української та польської літератур жіночих романах О. Забужко та О. Токарчук. Новим є як об'єкт дослідження, так і його предмет. У науковий обіг вводяться нові польські літературознавчі розвідки, маловідомі факти біографії обох письменниць, твори Ольги Токарчук та інтерв'ю з нею польською мовою. У роботі уточнюються теоретичні підходи до вивчення «жіночого письма», специфіки художньої структури сучасного жіночого роману в українській та польській літературах.

Практичне значення дисертації. Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані у подальшому дослідженні сучасної української та польської літератур, у теоретичних розвідках гендерного аспекту літературного відтворення світу. Також при написанні підручників з історії української та польської літератури, порівняльного літературознавства для ВНЗ, а також при виконанні студентами курсових, магістерських й дипломних робіт.

Особистий внесок здобувача полягає у самостійному здійсненні першого в українському літературознавстві компаративного аналізу романів Ольги Токарчук та Оксани Забужко.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на Міжнародній науковій конференції «Польські, білоруські, російські та українські літературні зв'язки» (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, лютий 2013 р.); Міжнародній науковій інтернет-конференції «Сучасний літературний процес в Україні: пряма трансляція», «Донбасский контекст. Литературно-критический журнал» (Горлівка, листопад 2012 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Літературний процес: структурно-семіотичні площини» (Київський університет імені Бориса Грінченка, квітень 2012 р.); XXXII наукових читаннях «Культура народів Причорномор'я с древнейших времен до наших дней» (Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2012 р.); Всеукраїнських наукових конференціях «Література в контексті культури» (Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2011, 2012, 2016 рр.).

Публікації. Основні положення дослідження оприлюднено у 8 публікаціях, 5 із яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні. Усі публікації здійснено автором дисертації одноосібно.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та переліку використаних джерел (264 позиції). Загальний обсяг дисертації 187 сторінок, з них – 156 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність і наукову новизну, визначено мету, завдання, теоретико-методологічну основу дослідження, об'єкт і предмет дисертаційної роботи, її практичне значення.

У першому розділі **«Теоретичні та історико-літературні аспекти гендерної проблематики»** проаналізовано стан вивчення гендерної проблематики в літературознавстві; з'ясовано місце гендерних досліджень у сучасній польській та українській компаративістиці; виявлено основні тенденції літературознавчого осмислення гендерної природи психологізму творчості О. Забужко та О. Токарчук.

У підрозділі 1.1. *«Поняття гендера в літературознавстві»* визначено провідні напрямки вивчення гендерної проблематики в сучасному літературознавстві. Аналіз сучасних наукових розвідок із проблем гендера (З. Міт'яй, І. Жеребкіна, Т. Гундорова та ін. показав, що завдяки політичним змінам стала природньою поява термінів «постколоніальна література», «жіночий простір», «притомність нації», «постсоцреалістична література», «жіноча література», «табуїзованість». Сучасна феміністична критика не має абсолютних постулатів, а є методологічно еkleктичною теорією в українському літературознавстві. У науковому дискурсі 1990-х рр. лише означилась тенденція поступового розмежування «феміністичного» (пов'язаного з біологічною статтю) та «гендерного» як соціокультурної диференціації індивідів. Хоча подібна межа була досить розмитою. Об'єктом дослідження у літературознавчих розвідках все частіше стають якісні зміни у науковому осмисленні «жіночого письма». Рух наукової літературознавчої думки від патріархальної шкали цінностей до фемінізму і постфемінізму набрав обертів у 2000-х рр. Метод порівняльного аналізу використовується для типологічного та генетичного зіставлення художніх творів, пропонуючи у такому контексті практичний інструментарій і для гендерних досліджень.

У підрозділі 1.2. *«Психологічні аспекти гендера як предмет наукових студій»* показано, що соціальні нормативні характеристики чоловіка і жінки перестали бути полярними, взаємовиключними. Не дивно, що теоретична психологія переорієнтувалася, жорсткі догми поступилися місцем ідеї континууму маскулінно-фемінних властивостей. Неоднозначність шкали маскулінності і фемінності сприяла розгляду гендера не як статі, а як процесу. У працях сучасних дослідників гендерні студії розмежовують поняття «жіноче» та «чоловіче», виявлення їх психології, мовленнєві особливості тощо. Проблема аналізу гендерної природи художнього психологізму, під яким розуміємо відтворення творцем слова внутрішнього світу людини, ще не потрапила у фокус дослідження, що обумовлює перспективність подібних літературознавчих пошуків. Важливим в аспекті цієї проблеми видається аналіз форм та прийомів художнього відтворення

психології героїв твору. Психологічні форми та прийоми, у свою чергу, виявляють саме гендерну ідентичність.

Підрозділ 1.3. *«Літературознавча реценція творчості О. Забужко й О. Токарчук в аспекті гендерної природи психологізму»* присвячено аналізу наявних досліджень творчості Ольги Токарчук і Оксани Забужко.

Виявлено, що незважаючи на те, що романи «Останні історії» (2004 р.) О. Токарчук та «Музей покинутих секретів» (2009 р.) О. Забужко вийшли вже певний час тому, доки немає жодної розлогої наукової статті, монографії, дисертації, сфокусованої на аналізі гендерної природи психологізму цих творів. Тому в дисертації розглянуто рецензії, відгуки, інтерв'ю, окремі наукові статті. Якщо ранню творчість та поезію О. Забужко досліджували в різних наукових доробках (І. Борисюк «Міф творення в поезії Оксани Забужко», В. Мислива «Архітекстуальність поезії Оксани Забужко (на прикладі «Балади про горду царівну» та «Балади про офсайд»)), Т. Грачової «Поетичний дискурс О. Забужко, К. Родик «Оксана Забужко: канікули бенефіціантки»)), то роман «Музей покинутих секретів» сьогодні ще не став об'єктом ґрунтовного наукового вивчення. Є відгуки в пресі: Т. Тебешевської-Качак «Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко», Я. Дубинянської «Ідеальний роман?», Р. Семківа «Вісім повчальних монологів».

Аналіз доробку О. Токарчук обмежується в Україні лише інтерв'ю та кількома замітками про творчість і перекладеною статтею-роздумом самої авторки в «Кур'єрі Кривбасу». Гендерний вектор лише побічно позначений в контексті аналізу деяких аспектів романної творчості О. Токарчук в роботах І. Пухальської, М. Казьмерчак, К. Клосіньської, А. Хибіцької, В. Пажневського, Н. Сняданко, А. Камінської, Н. Дудко. Щодо гендерної природи психологізму творів письменниці, вона ще не ставала предметом наукового аналізу.

Аналіз доробку О. Токарчук обмежується в Україні лише інтерв'ю та кількома замітками про творчість і перекладеною статтею-роздумом самої авторки в «Кур'єрі Кривбасу». Гендерний вектор лише побічно позначений в контексті аналізу деяких аспектів романної творчості О. Токарчук в роботах W. Owczarski «Ironiczne sny Olgi Tokarczuk»; I. Popadeykina «Koncept Śmierci w prozie Olgi Tokarczuk i Dmitrija Lipskierowa»; A. Fedas «Olga Tokarczuk mniej znana, czyli "Ostatnie historie"»; Н. Сняданко «Про народи і млини Господні»; А. Камінської «Створити й описати світ»; Н. Дудко «Ольга Токарчук: «Дедалі менше людей вірить у безсмертя душі...» (інтерв'ю). Також у праці Ф. Штейнбука (де зроблено порівняльний аналіз мімезису у творчості О. Токарчук та І. Карпи) та М. Шверкош (порівняльний аналіз канону і фемінізму у прозі Ольга Токарчук та Ізабелі Філіпак). Як творчість О. Забужко, так і художні твори О. Токарчук є досить малодослідженим явищем літературознавчої науки. У роботах вчених, що присвячені аналізу творів авторок, лише позначено тему психологізму, жіночності, фемінізму чи гендера, проте цілісного та системного розгляду цієї проблеми ще не

було зроблено. У компаративному напрямі подібні розвідки взагалі відсутні, що свідчить про актуальне та своєчасне звернення до питання гендерної природи психологізму, що дозволить залучити та простежити еволюцію феномена у різних національних літературах. Отже, виявлення особливостей гендерної природи психологізму у творах сучасної української письменниці О. Забужко та польської письменниці О. Токарчук видається актуальним та перспективним.

Другий розділ **«Жіночий образ світу романів Ольги Токарчук»** присвячено аналізу часопростору романів, нарації та способів втілення художньої опозиції фемінність/маскулінність.

У підрозділі 2.1. *«Часопростір та нарація в системі просторових координат буття героїні»* здійснено спробу охарактеризувати хронотоп романів О. Токарчук як вираження художнього образу світу твору; з'ясувати, яке значення авторка надає часу, як він зумовлює її наративну стратегію.

Простір, що освоюється персонажами, представлений у романі «Останні історії», геополітично окреслений територіями: Левін, Вроцлав, Ключборг, Клодзько, Варшава, Львів, Трускавець, у згадках Київ, США, Малайзія. Така розмаїта географія зумовлена мандрівною роботою героїні – вона складає путівники для туристичної агенції. Простір постає як символ свободи, власної незалежної території особи. Час у текстах О. Токарчук не можна назвати однолінійним, він всеохопний, динамічний та змінюється відповідно до атмосфери роману. Іноді наративна динаміка сповільнюється за допомогою переплетень часових періодів й внутрішніх монологів. Часопростір позначений і календарними вказівками, але при цьому авторка не переобтяжує ними текст. Іноді Параска (роман «Останні історії») у своєму щоденнику час позначає як ніч/день/ранок/ і навіть як вихідний чи будній (робочий день). У такий спосіб втілено тривалість часу, його видозміни. Час, як і простір, є формою буття.

Світ роману «Останні історії» письменниці наповнює багатьма іменами, явищами, позначає предметами і дрібницями, які дають читачеві повну картину простору і атмосфери: від українських імен (Параска, Петро, Ольга, Текля), страв (борщ, млинці, вареники) до українських рушників та православних ікон і скрині. Головними персонажами є члени родини, яких вимушено переселяють під час операції «Вісла». Письменниця художньо обрамлює спочатку український простір, а потім інший, польський. Об'єднує дві культури, традиції двох народів, авторка описує їхнє співіснування в одному, тривалий час життя у чужому просторі як для людей, так і для предметів. Токарчук у всіх творах тяжіє до стану пограниччя між протяжністю простору і тривалістю часу, між відчуттями життя і смерті, різних територій, реальності і снів тощо. Смерть як виявлення стану порубіжжя стає одним з часопросторових вимірів роману: у картині світу письменниці та її героїнь смерть – явище невідворотне. Отже, смерть також є частиною простору, вона підпорядковує художній простір, за її законами діють герої. Наративна стратегія Ольги Токарчук зумовлена мотивом мандрівки, що стає важливою

часопросторовою характеристикою романного світу: «подорож до власного коріння», «летовища», «пейзаж», «дорога», «подорожня косметика», «путівники» є складовими цієї картини. На рівні метатекстуального коментаря О. Токарчук перманентно запитує читача: «Чи добре я роблю, що оповідаю?». Письменниця обрала традиційну модель оповідачки – літературної героїні, яка розповідає свою життєву історію, проте цей оповідач, як і автор, є носієм постмодерного досвіду. Динамічній нарації О. Токарчук властиві алюзії, цитування та активізація знаків попереднього культурного досвіду (літератури, соціального устрою, історії, музею як хранителя пам'яті), використання «метаоповідання», що в постмодерній традиції означає подвійне кодування. О. Токарчук обрала такі засоби, що зображують час і простір на межі між світами і подіями, вимальовуючи тонку психологічну лінію гендерного співіснування героїв.

Підрозділ 2.1.1. *«Хронотоп «мандрівки» у творах польської письменниці»* сфокусовано на аналізі хронотопу дороги (мандрівки), що формує романний світ О. Токарчук. Образ дороги у романах польської письменниці іноді набуває і міфологічного наповнення, яке об'єднує важливість тяглості поколінь у символічній, чуттєвій, наочній формах. Топос дороги, традиційний для романного жанру, особливо ж для романів психологічного типу (від класики ХІХ ст. до модерністських експериментів), у поетиці О. Токарчук часто є засобом розкриття мінливості душевного стану героїв, або атмосфери, в якій перебуває суспільство в певний історичний час («Останні історії»). Мотив дороги виступає допоміжним засобом змалювання нестабільності життя людей, які мали нещастя поселитися по обидва береги річки Вісли. Ієрархія мотивів у творчості О. Токарчук продиктована спрямованістю подорожі (концепція життя у «Бігунах») чи системою цінностей («Мандрівка людей книги»). Мандрівка може бути ситуативною, викликаною певними соціальними, політичними змінами («Ostatnie historie»). Іноді подорож мандрівника мотивована пошуком власного Я. В дисертації мотив подорожі розглянуто у тісному взаємозв'язку з архетипом дороги. О. Токарчук спонукає і читача до подорожі лабіринтами тексту, інтелектуальних загадок, алюзій. Звертаючи увагу реципієнта на події минулого часу, авторка використовує прийом ретроспекції, що дозволяє подолати простір і час, сприяє певному відновленню пам'яті культури. Причому, якщо для найстаршої героїні Параски дорога – то доля, що впливає на розгортання подальших подій сюжету (дві зупинки поїзда, смерть маленької доньки, визначення місця проживання, зрештою, кінець тої дороги), то для її ж доньки Іди й онуки Майї мандрівка – власний вибір, означений соціальною потребою працювати, родом занять, пов'язаним із подорожами; у цьому «виборі дороги» – вираження не лише традиційної проблеми «нової генерації», а й водночас спосіб вибору власного Я, усвідомлюваного як гендерно-марковане, відкрите героям роману Токарчук з позицій гендерної свідомості нового часу.

У творах польської письменниці О. Токарчук нарація гендерно маркована і хронотоп виступає частиною жіночої картини світу.

Підрозділ 2.1.2. *«Онiрична складова художнього простору»* присвячено аналізу функції снів у художньому просторі текстів О. Токарчук. В художній структурі романів письменниці сновидіння стають формою відтворення гендерних особливостей жіночої психології, що зумовлює особливу жіночу модель світу. Зрозуміло, що сам мотив сну сприймається як виразно фемінний. Гендерна маркованість цього художнього топосу очевидна, і О. Токарчук і цьому творі приєднується до давньої літературної традиції, від архаїчних міфів до класики світової літератури (гомерівські поеми, романтичні комедії В. Шекспіра, «Улісс» Дж. Джойса). Уся структура роману «Дім денний, дім нічний» складається з окремих розділів, що перемежовуються снами. Вони існують як щось окреме, але водночас як складова тексту, бо належать комусь із героїв, вони наче знаки. При цьому варто зауважити, що вони не тлумачаться ані самими героями, ані авторкою. У цьому романі сон постає як ознака душевної кризи, що призводить до перелому внутрішнього життя людини, як важлива, етапна, кульмінаційна подія духовного світу героя. У селищі, в яке з жовтня до березня не проникає сонце, панує повсякчасне відчуття приреченості. Сновидіння Яніни Душейко (роман «Веди свій плуг понад кістками мертвих») втілює її несвідоме передчуття найголовнішого життєвого випробування. Авторка передбачила рух центрального конфлікту на вирішальному проміжку життя героїні: сон наснився їй після свідчень у поліції. Картина сну в романі має чіткий початок і закінчення. Головною функцією сновидінь як «тексту в тексті» є розкриття психології персонажів. Так, через сни розкривається несвідома стихія, внутрішній світ героїв, їх прагнення і мрії. Сни, що є цілісною й важливою часткою художньої структури романів О. Токарчук, начебто не є вирішальними у перебігу подій, не впливають кардинально на життя персонажів, але саме вони допомагають читачеві зрозуміти героя. Не менш важливою є й часопросторова функція сновидінь, що ускладнюють картину тієї реальності, в якій розгортається дія творів польської постмодерної письменниці.

В підрозділі 2.2. *«Способи втілення художньої опозиції фемінність/маскулінність в романі “Останні історії”»* розглянуто форми відтворення жіночого і чоловічого світосприйняття в романі «Останні історії». «Інтелектуальний фемінізм»¹, що лежить в основі цієї художньої опозиції, підриває канон патріархальності, визначаючи шлях до духовної свободи жінки. Художню опозицію фемінність/маскулінність у романі «Останні історії» Ольга Токарчук реалізовує за канонами «жіночого письма». По-перше, нарація жінки-

¹ Зборовська Н. Український культурний канон: феміністична інтерпретація [Електронний ресурс] / Н. Зборовська // Незалежний культурологічний часопис «І». – 1998. – № 13. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n13texts/zborovs.htm>

авторки, по-друге, персонажі та їх взаємодія у творі підкреслюють відмінність сприйняття світу й обставин чоловіком і жінкою. Символ серця і сердечні мотиви в романі є складниками жіночого авторства. В організації текстів виокремлено традиційні для феміністичного дискурсу теми любові і щастя, сенсу життя, будинка як знаку затишку і захисту, взаємостосунків матір-донька. Тексти О. Токарчук відзначаються заплутаністю інтриги, присутністю складних ситуацій, постійним включенням в оповідь маркерів буденного буття людини, що для жіночої картини світу має важливе значення: точних вказівок на час, місце, імена і прізвища учасників подій – показники схильності до обговорення повсякденності; використання неозначених займенників, вставних слів і конструкцій, питальних речень, що виражають невпевненість, сумніви. Стильові особливості оповіді свідчать про прагнення створити власну неповторну мову, відмінну від чоловічих мовних конструктів. Пишність синтаксичних операцій зумовлена прагненням передати відтінки внутрішніх роздумів героїв і автора, заплутаність і складність думок. Аналіз лексики текстового полотна оповіді польської авторки виявив, що їй притаманні семантичні поля «любов», «родина», «серце», «душа», «панна», «будинки».

Важливе місце в поетиці «Останніх історій» належить міфу, ознаки якого виявляються на всіх рівнях художньої структури тексту: сюжетно-композиційному, стилістичному, семіотичному, міф є центром образу світу в романі Ольги Токарчук. Чоловіки зображені залежними від долі, або навпаки з яскраво вираженою маскулінністю. Героїні трьох поколінь, які охоплюють майже століття, Параска, Іда і Майя втілюють міфологічний безперервний час, у якому народження і смерть нероздільні, в якому життя ніколи не переривається. Втілений у цих образах «архетип матері» і притаманні йому материнські риси складають магічний авторитет фемінності.

У підрозділі 2.2.1. *«Проблема смерті як складова художньої опозиції фемінність/маскулінність в романі «Останні історії»* досліджено символи смерті у творі. Мортальна проблематика, загалом характерна для творчості більшості європейських та американських письменниць «феміністичного проекту» (від С. Платт до сучасних французьких і канадських авторок Г. Руа, А. Гебер, Л. Берсіанік, Н. Броссар)², активно використовується саме в цьому романі польської письменниці. Знаковими для сюжету «Останніх історій» є смерть дитини, головного героя, собаки, фокусника (під час мандрівки Майї з сином), опис швидкого поховання Параски на міському цвинтарі пустого від спеки міста. Мортальна стихія роману позначена різноманітними топосами смерті. Це візуально-пластичні топоси (тіла померлих), архітектурно-ландшафтні локації

² Якименко Г. О. Проблема ідентичності у франко-канадському жіночому романі другої половини XX ст. (гендерний аспект). – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2012.

(цвинтар, місце поховання малолітньої доньки на шляху до місця призначення), кожен із яких фокусує і структурує художньо-ідеологічний комплекс мислення письменниці, спрямований у бік, протилежний смерті; навіть образ мертвого чоловіка є знаком не прихильності до смерті, а подоланням деструктивної функції Танатоса. Вони обумовлені світоглядними та художніми установками О. Токарчук, яка демонструє одвічний перехід одного простору в інший як форму неперервного руху життя-смерті.

У цілому мортально-просторове полотно роману не має трагічного дисонансу: топоси смерті в художньому світі вбудовуються в загальний потік життя. Опозицію фемінності/маскулінності підкреслено і в зображенні, і розумінні смерті. Так, зі щоденника Параски дізнаємося: їй було цікаво знаходити відмінності у тому, що вони з чоловіком постали з різного праху і в різний прах обернуться.

У третьому розділі **«Гендерні особливості наративної стратегії творів О. Забужко»** представлено спробу окреслити основні параметри художньої своєрідності «жіночого письма» авторки.

У підрозділі 3.1. *«Музей покинутих секретів»* – художнє руйнування стереотипів жіночого письма» проаналізовано оповідну стратегію Забужко в гендерному аспекті. Розкриття психологічного стану героїв не відокремлюється від соціальних, політичних подій (воєнних, коли йдеться про 40-і роки, що відповідним чином зумовлює характер на рації авторки. Тривожність очікування передано авторкою через опис змін у зовнішності під час неминучого захоплення кріївки підрозділом НКВС («із лиця “Левкові” відринули рум’янці, й воно зробилося земляним. Як і Гельціне. Й “Воронове”»), через відтворення проявів психологічних переживань героїв у їхніх рухах, через зображення тілесного оніміння («тіло йому трясло довгим лютим дрозом», «Дзвіня лежала поперек кріївки, збивши пепешку, і вогонь лизав їй халяви чобіт. Це пекло. Я в пеклі»³). Усвідомлення зради, розуміння близької загибелі вносить страх і сум’яття, спогади і прощання, за мить до смерті кожен із героїв усвідомлює миттєвість життя. Зразковий автор створює зразкового читача у «Музеї покинутих секретів», навертаючи його до спогадів. Індивідуально-авторський часопростір репрезентується у складній системі часопросторових вимірів роману, хронотопна модель художнього твору є складною, іноді завуальованою, позначеною різним часом, предметами, символами. Історична реальність і сучасність змонтовані в репрезентаційній формі теперішнього часу. Стиль роману «Музей...» є боротьбою проти спрощення мовомислення, презентативним зображенням тягlostі поколінь. Тому індивідуальний художній стиль О. Забужко еклектичний, у ньому знаходимо часткове відтворення стилістики письменників-класиків, сленг, карнавалізацію (використання мотивів народної творчості), сповідальність із удаваною

³Забужко О. Музей покинутих секретів : роман / О. Забужко. – Київ : Спадщина, 2012. – С. 565.

автобіографічністю. Письменниця синтезує багатоголосся оповіді, таким чином реалізуючи концепцію фемінної мови.

Аналізу оніричного простору і теми смерті в романі «Музей покинутих секретів» присвячено підрозділ 3.2 «*Оніричний простір і тема смерті у романі “Музей покинутих секретів” та інших творах О. Забужко*».

Онірична стихія є важливою складовою художнього простору роману «Музей покинутих секретів». Сон як інформаційне джерело, що відображає стихію несвідомого в художньому тексті й суттєво впливає на структуру та ідейно-художній зміст «Музею...», відкриває читачеві сутність жіночого єства. Конфлікт мрій і дійсності, конфлікт жінки з тими соціальними умовами, в яких вона не може реалізуватися, здійснює їх у снах. Наратору-жінці притаманні спонтанні відчуття. Психоеаналітичний підхід дозволяє зробити висновок, що по-перше, сни у романі втілюють нічну форму психічної діяльності, а фантазування (що є продуктом денної форми) – відсутнє. По-друге, для головного героя Адася сни провокували незадоволені бажання. У сновидінні Я героя повільно відокремлюється від реалій зовнішнього світу і сходить у внутрішній. По-третє, сон є структурною віссю твору. Щоразу через сновидіння головні герої рухаються романом у певному напрямку: чи то стосується біографічного розслідування, чи то розвитку особистих стосунків.

Онірична парадигма «Музею...» сформована за допомогою таких визначальних символів: ліс, смереки, гори, гірські струмки, гуцульський пояс, танок «аркан»; архетипні образи коханої, друга, незнайомки тощо; архетипні ситуації вічного повернення, тривоги, відчуття зради. Мотиви, підпорядковані смисловою полю роману, наповнюють оніричний простір твору: мотив любові між чоловіком і жінкою, мотив руху, подорожі, мотив непереборності долі, мотив жертвності, мотив присутності товариша. Наративна стратегія авторки тісно пов'язана зі стихією сну і є однією з форм відображення жіночого погляду на світ.

О. Забужко детально описує тему жіночої і чоловічої смерті, враження, яке може справити смерть тоді (в історичному часі роману) і зараз, у «сторі», що розповідає письменниця, повертаючись до сучасності. Зрештою, авторка багато розмірковує, буквально відкриває всю «літературну кухню», «оцінюється не сам факт смерті, а те, наскільки смерть вдалася»⁴. Смерть зображена як жива істота зі своєю поведінкою. Для О. Забужко характерні як екзистенційна, так і християнська інтерпретація смерті. Мотив смерті має психологічний відтінок, стає засобом характеристики сучасного суспільства, де «смерть вже нікого не дивує», що свідчить про неповагу й перевертне ставлення до вмирання в соціумі. У романі смерть є також ланцюгом архетипної структури вмирання-народження.

⁴ Забужко О. Музей покинутих секретів : роман / О. Забужко. – Київ : Спадщина, 2012. – С. 109.

У четвертому розділі «**Характерні риси індивідуального авторського стилю О. Забужко, О. Токарчук**» виявлено палітру особливостей письменницького стилю авторок.

Підрозділ 4.1. «*Автобіографічність письма авторок*» досліджує одну з рис сучасного жіночого письма – автобіографічність. О. Токарчук і О. Забужко по-різному вдаються до засобів художньої умовності, вибудовують систему персонажів, які зрештою конструюють авторську філософію. Підставами говорити про автобіографічність прози цих письменниць є подекуди «щоденниковий стиль письма», ототожнення або взаємозаміна автор-персонаж, персонаж-автор, а також вкраплення елементів біографії авторок у сюжети творів. Незважаючи на егоцентризм свідомості, у сучасному «жіночому письмі» обов'язково присутня рефлексія про кохання, закріплена в культурному досвіді як високе почуття. Автобіографічність яскраво висловлена у текстах авторок і водночас є позатекстуальним виміром їх творчості. Читач наче «розгадує» автора насамперед через емоційну сповідь, якою сповнена оповідь (відверті родинні спогади, сцени кохання тощо). Ймовірно, наявність біографічних елементів можна пояснити психологією жіночої творчості, в якій завжди відводиться велика роль читачеві як «індикаторові гендера тексту».

О. Токарчук не виносить у центр оповіді суб'єктивний досвід, лише окремі факти чи роздуми, використовуючи міфологічність, біблейські мотиви, або відсилання до філософії К. Юнга, підкреслюючи особливості національного світобачення

Монологічна нарація О. Забужко позначає проблему соціально (й історично) спричиненої, на її думку, гендерної нерівності: чоловіче прагнення принизити жінку у сексуальних стосунках є наслідком внутрішньої, психологічної травми усього народу. У цьому проявляється характерне для О. Забужко майже обов'язкове сполучення інтимно-особистого, психологізованого Я із соціально-історичним, надсуб'єктивним узагальненням, що й формує художню реалізацію концепту гендера в її творах.

Підрозділ 4.2. «*Тілесне Я авторок, його смислове та естетичне наповнення у творах письменниць*» сфокусовано на аналізі художніх форм відтворення тілесності.

Тілесність є важливим ключем до індивідуальності героїнь у творах О. Забужко й О. Токарчук. Тілесні виміри не зосереджуються на сексуальності чи зображенні відвертих інтимних актів. Звісно, жіноча проза акцентує увагу і на жіночій та чоловічій чуттєвості, перевтіленні героїв, єднанні їх із природою, вписуванні їх у природу, як частинки в ціле (О. Токарчук), на героїнях, які зацікавлені своїми тілами. Отже, такими тілесними вимірами є сексуальність, власне саме тіло, чуттєвість, внутрішні переживання. Тілесність пов'язана і з морально-політичними вимірами, коли О. Забужко розмірковує про «вироджений у рабстві народ», вбачаючи в цьому знак народження дітей без любові. Неспокій

героїнь, мандрівки, прагнення та описи різними засобами трансформуються у слово, текст (семантична тілесність). Поряд із еротизмом та фізичним тілом присутня й інша тілесність, виражена у мові та зображуваних предметах чи символах. Одним із них є коло. У романі «Музей покинутих секретів» архетипом кола виступає танець аркан, авторка використовує його, проводячи паралель між обіймами перед смертю з тим «древнім танцем». Семантична тілесність реалізовується за допомогою англіцизмів, русизмів, суржикових і лайливих лексем. Із вуст героїні може рівноправно звучати як вишукана поезія, так і «тільки я вже замахалась од власної всесвітньої спочутливості». У «Музеї...» О. Забужко подає жіночі образи у двох площинах: жіночій та чоловічій. Відтворювана таким чином тілесність диференціює, а іноді зіштовхує фемінну та маскулінну владу завдяки чуттєвості.

Тілесність як спосіб сприйняття світу зумовлює наративну стратегію О. Забужко в романі «Музей покинутих секретів». Авторка порушує всі кордони між чоловічою і жіночою нарацією і не оминає гострих і лайливих слів при нагоді, вживає безліч неологізмів, діалектизмів, дивовижні конструкції і неочікувані лексичні поєднання: «хідник», «зажилило», «ніжно-драглистий», «Іванець-киванець», «несамовладна», «буруниться», «Владухо», «обморочило», «вибабралась», «короткометражна «сторі», «гамлетівська нездатність до рішучих дій», «ринутись навперейми», «імпотенція як вид духовного аристократизму», «калічно сформульована фраза» тощо. І така жіноча комунікація зі світом також є проявом тілесності, як і «секрети» та їхні відповідники, якими повниться текст «Музею...»: колаж, архів, інсталяція, лоно, криївка, килим, ікона. І змальована гра дівчаток в секрети є спробою сконструювати, якимось чином впорядкувати світ довкола.

Нарація в романі «Музей покинутих секретів», як і в інших творах письменниці, сповнена нехарактерних для «жіночого письма» елементів політичного, публіцистичного, філософського, інтелектуального дискурсів, що руйнують усталену модель «жіночого письма» в творах О. Забужко, позначають її стиль як особливий, такий, що поєднує фемінне та маскулінне.

У **«Висновках»** узагальнюються результати проведеного дослідження.

Незважаючи на очевидну титульну роль для української та польської літератур таких постатей, як О. Забужко та О. Токарчук, їхній творчий доробок, а особливо романи «Музей покинутих секретів» та «Останні історії» досліджено фрагментарно, що не може як впливати на рівень наукового осмислення сучасної літератури України та Польщі в цілому, так і на вивчення характеру та форм літературних зв'язків між двома сусідніми літературами, що завжди активно взаємодіяли.

Дослідження гендерної природи художнього психологізму в романах «Музей покинутих секретів» О. Забужко та «Останні історії» О. Токарчук дозволили виявити принципи і прийоми художнього втілення в романах

психології жіночого світосприйняття, особливих форм та способів жіночої комунікації зі світом, створення своєї картини світу зі своєрідними часопросторовими координатами, своєрідним відчуттям історичного руху, особливим розумінням основоположних ознак буття, що втілюються в художніх образах письменниць, зумовлюють наративні стратегії авторок і формують їх особливий стиль.

Гендерна природа психологізму у творах О. Забужко та О. Токарчук реалізується в контексті світоглядних архетипів авторок, що формують образну систему творів: «дім», «мати», «жінка», «коло», «дерево», «секрети» набувають в контексті творів письменниць виразного гендерного забарвлення.

В центрі різноприродних та різних за часом подій романів О. Токарчук та О. Забужко стоїть жінка як головний персонаж людського буття, як втілення архетипу аніми – матері і жінки, яка народжує, зберігає та продовжує життя. Жіночий погляд на світ формує картину часу, яку обидві письменниці змальовують, відтворюючи психологію світосприйняття їхніх героїнь.

Значущим для часопросторової організації творів стає хронотоп мандрівки – своєрідної форми жіночого розуміння життя як безперервної дороги, мандрівки, що нерозривно поєднує минуле, сучасне й майбутнє, оприявлює минуле у сучасності та моделює духовне майбутнє нації. Дорога стає і знаком-символом вибору долі «новою генерацією», вибору власного Я, усвідомлюваного як гендерно-марковане, відкрите героям роману Токарчук з позицій гендерної свідомості нового часу. Як втілення архетипового для жінки досягнення буття хронотоп дороги-мандрівки, навколо якого формується сюжет романів О. Токарчук і О. Забужко, стає засобом художнього відтворення психології жінки, яка завжди прагне облаштувати цей світ заради нащадків. Особливості саме жіночої психології обумовили важливу роль оніричних елементів в художній структурі романів обох письменниць, в яких певного змісту набуває інтуїція. Сни займають важливе місце у світосприйнятті героїнь О. Токарчук (Параски, Майї, Іди, Марти) і О. Забужко (Дарини, Влади, Гелі, Рахелі), відтворюють схильність жінок до чуттєвого, тілесного, а не раціонального, розумового сприйняття світу, до «відчуття» його закономірностей, передбачення, передчуття подій та глибинного проникнення у давно минуле. Сам мотив сну сприймається як виразно фемінний.

Важливою формою відтворення гендерної психології є і танатологічні мотиви в романах. Тема смерті, що порушує архетип «кола» як першоознаку руху і життя, перериваючи нитку життя-дороги, дозволяє О. Токарчук передати психологію персонажів «Останніх історій», у долях яких життя та смерть йдуть пліч-о-пліч.

Жіноча картина світу у романах Токарчук і Забужко створюється через особливе тілесне сприйняття і відтворення світу. Це виявляється в зосередженості обох авторок на глибинних емоційних процесах, на станах душі, асоціативності,

увазі до деталей, що в контексті чоловічої ціннісної ієрархії є малозначущим. Відтворення чуттєвої складової світу підкреслює гендерну природу художнього психологізму О. Токарчук та О. Забужко.

Художня структура творів визначає як запоруку цілісності тексту центральний для кожного роману жіночий образ, через який наповнюється певним змістом і хронотоп твору. Особливістю досліджуваних романів є й те, що в них образ матері більше не є центральним, прагнення вивільнитися з-під влади соціальних стереотипів та традиційних жіночих ролей і породжує бунтарство доньки. В романах показано і трансформацію теми материнства, що в добу катастроф втрачає свою актуальність, заміщується темою війни і визвольного руху.

Для розуміння гендерної природи психологізму важливим є й виявлення особливостей відтворення в романах жінок-письменниць образів чоловіків що, безперечно, дозволяє відчувати саме жіночий погляд. З одного боку, жінка-авторка репрезентує гендерні домінанти жіночої психології, чутливу сферу героїні, її поведінку та сприйняття навколишнього, з іншого – своє бачення чоловічого Я, психологічні особливості героїв-чоловіків. Представляє жіночий досвід, який має проекцію і на уявлену нею чоловічу поведінку і його внутрішній світ.

Порівняльний аналіз «Останніх історій» та «Музею покинутих секретів» показав типологічне суголосся наративних стратегій авторок, фемінну природу стилю обох письменниць, що виявляється у певній ліричності наративу, де оповідь іде від першої особи, що відповідає центральному місцю жінки в образній системі творів і автобіографічному дискурсу, характерному для О. Токарчук і О. Забужко.

Але включення філософських, політичних, соціологічних роздумів до художнього дискурсу О. Забужко руйнує стереотип «жіночого письма» як емоційно-чуттєвого і маркує стиль письменниці як такий, що поєднує риси фемінності та маскулінності. Ідіостиль Забужко позначений розмаїттям смислів, багатшаровістю тексту, складною синтаксичною структурою, акцентуванням теми постколоніального травмованого суспільства («Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів»), презентацією жіночої історії як величезного покинутого секрету у нашій культурі і цивілізації («Музей покинутих секретів»). У цьому проявляється характерне для О. Забужко майже обов'язкове поєднання інтимно-особистого, психологізованого Я із соціально-історичним, надсуб'єктивним узагальненням, що й формує художню реалізацію концепту гендера в її творах.

Типологічно-порівняльний аналіз «Останніх історій» та «Музею покинутих секретів» продемонстрував типологічне суголосся наративних стратегій авторок, фемінну природу стилю обох письменниць, що виявляється у певній ліричності наративу, де оповідь іде від першої особи, що відповідає центральному місцю жінки в образній системі творів і автобіографічному дискурсу, характерному для О. Токарчук і О. Забужко. Але включення філософських, політичних,

соціологічних роздумів до художнього дискурсу О. Забужко руйнує стереотип «жіночого письма» як емоційно-чуттєвого і маркує стиль письменниці як такий, що поєднує риси фемінності та маскулінності.

Стиль О. Токарчук можна означити як фемінний. Польська письменниця бачить себе європейським літератором, аніж класичною продовжувачкою польської літературної традиції, насамперед, швидше представницею нової польської літератури, нової за формою і проблематикою, новою і за формами художнього психологізму.

Компаративні студії українського та польського сучасних романів можуть знайти своє продовження, а проблеми, поставлені в дисертаційній роботі, маємо надію, сприятимуть розширенню предметного поля дослідження.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Брега Л. О. Гендерний аспект української постмодерної літератури в сучасних наукових літературознавчих студіях / Л. О. Брега // Література в контексті культури : зб. наук. праць. / [відп. ред. В.А. Гусєв]. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 21(2). – С. 54–61.
2. Брега Л. О. Постмодернізм як текст: постмодерністи про постмодернізм / Л. О. Брега // Східнослов'янська філологія. Літературознавство : зб. наук. праць / [відп. ред. С. О. Кочетова]. – Горлівка : Видавництво ГДПІМ, 2011. – Вип. 18. – С. 256–265.
3. Брега Л. О. Діалог авторки з читачем посередництвом тексту / Л. О. Брега // Література в контексті культури : зб. наук. праць / [відп. ред. В. А. Гусєв]. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 22 (2). – С. 31–35.
4. Брега Л. О. Тілесність у постмодерній жіночій прозі (О. Токарчук, О. Забужко) / Л. О. Брега // Культура народів Причорномор'я. Научный журнал Таврического национального университета им. В. И. Вернадского / [отв. секретарь. А.Ю. Катунин]. – Симферополь : Межвузовский центр «Крым», 2012. – № 225. – С. 104–106.
5. Брега Л. О. Жіночий простір роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» / Л. О. Брега // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки» / [гол. ред. Н. Г. Колошук]. – Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2014. – № 19 (296) – С. 13–17.
6. Брега Л. О. Хронотоп дороги (мандрівки) в системі просторових координат буття героїні (у творах О. Токарчук) / Л. О. Брега // Zbiór raportów naukowych. Część 5 «Nauka dziś: teoria, metodologia, praktyka, problematyka» Sopot 30.07.2014 – 31.07.2014. – Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. – S. 42–48.

Додаткові публікації:

7. Брега Л. О. Про сні Токарчук і реальність Забужко [Електронний ресурс] /

Л. О. Брега // Літературно-критический интернет-журнал «Донбасский контекст»: Міжнародна наукова інтернет-конференція «Сучасний літературний процес в Україні: пряма трансляція». – 21.11.2012. – Режим доступу : http://www.donbasskontest.dn.ua/conference/s_2_4/

8. Брега Л. О. Онірична стихія в романах Ольги Токарчук / Л. О. Брега // Літературний процес: структурно-семіотичні площини : матер. всеукр. наук. конф. (6–7квітня 2012 р., м. Київ) / [ред. колегія: Бондарева О. Є., Єременко О. В., Буніятова І. Р. та ін.]. – Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – С. 16–19.

АНОТАЦІЯ

Брега Л. О. «Гендерна природа психологізму у творах О. Забужко та О. Токарчук». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню гендерної природи художнього психологізму як важливого концептуального елемента поетики романів «Останні історії» О. Токарчук та «Музей покинутих секретів» О. Забужко, що дозволило виявити принципи і прийоми художнього втілення психології жіночого світосприйняття, особливих форм та способів жіночої комунікації із світом, створення жіночої картини світу із своєрідними часопросторовими координатами, своєрідним відчуттям історичного руху, особливим розумінням головних ознак буття, що втілюються в художніх образах письменниць, зумовлюють наративні стратегії авторок і формують їх стиль.

Ключові слова: гендер, художній психологізм, жіноче письмо, часопростір, символ, архетип, роман.

АННОТАЦИЯ

Брега Л. А. «Гендерная природа психологизма в произведениях О. Забужко и О. Токарчук». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2016.

Диссертация посвящена исследованию гендерной природы художественного психологизма в романах польской и украинской писательниц как важного концептуального элемента поэтики романов «Последние истории» О. Токарчук и «Музей заброшенных секретов» О. Забужко, которое позволило выявить принципы и приемы художественного воплощения психологии женского

мировосприятия, особых форм и способов женской коммуникации с миром, создания женской картины мира со специфическими пространственно-временными координатами, своеобразным ощущением исторического движения, особенным пониманием основополагающих признаков бытия, которые воплощаются в художественных образах писательниц, обуславливают нарративные стратегии авторов и формируют их стиль.

Ключевые слова: гендер, художественный психологизм, женское письмо, хронотоп, символ, архетип, роман.

SUMMARY

Brega L. O. „Gender nature of psychologism in works by O. Zabuzhko and O. Tokarchuk”. – Manuscript copyright.

Thesis for obtaining the scientific degree Candidate of Philological Sciences with specialization 10.01.05 – Comparative Literary Criticism. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Berdyansk, 2016.

This dissertation focuses on the research of gender character artistic psychologism as an important element of conceptual poetics of novels "Recent History" O. Tokarchuk and "The Museum of Abandoned Secrets" O. Zabuzhko. The study of gender character artistic psychologism at novels of Polish and Ukrainian writers revealed the principles and techniques of artistic expression in the novels, psychology of women worldview. This research highlights the special forms and methods of female communication with the world, creating a feminine worldview with the peculiar time and spatial coordinates, a personal sense of historical movement, a special understanding of the fundamental meaning of life, which embodied in images writers, narrative strategies of authors and their style.

The research of the world's image of female writers demonstrates their typological similarity, which was revealed primarily in finding certain constants of female narration. Active use by both authors of such elements of description as mirror-reflection, lyrical digressions (text inside the text), comments, reference to documents, influence on stylistics of the text of folklore figurativeness, presence of oneiric elements has attracted our attention. It is gender identity, which is the ground for appearance of new characters, themes and plots. In that way it creates language descriptions of characters and the author's language

Novels by O. Tokarchuk and O. Zabuzhko "The Last Stories" and "The Museum of Abandoned Secrets", which are naturally different by style, author's manner and size, aim to show the possibility and human need to create oneself and the world around. While looking at the mirror of history, the community should look in a new way at modern. It implements the traditional model of the female world – make this world comfortable for the sake of our children.

Artistic structure of compositions can be described as security of text integrity – central female image in each novel, creating certain content and chronotope of the work. Through gender representative images in works of Polish and Ukrainian literature the statement of national cultural identity took place; it was formed based on the junction of artistic impulses which came from cultural traditions of East and West enriching each other. Gender interpretation not only makes possible to add and modify the associative, symbolic semantic of the artistic image but also it serves as a linking chain of aesthetic and ideological analysis, hence it encourages synthetic comprehension of the literature process. Synthesis of the traditional certain nation becomes organic, historically conditioned by the genetic code of Ukrainian and Polish literature which determines their singularity, distinctiveness, originality which can be observed in works created by Tokarchuk and Zabuzhko.

This research study was first compared of the O. Zabuzhko and O. Tokarchuk literary heritage. Trying comparison nature of psychologism in women's novels, which is extremely important for Ukrainian and Polish literature is innovative. The object of study and its subject are innovative also. In the scientific field introduced the little-known biography facts of writers, new Polish literary exploration, Olga Tokarczuk's works and interviews with her in Polish.

The dissertation revealed the degree of gender study on the nature of psychologism in the works of O. Zabuzhko and O. Tokarchuk. Also outlined timespace coordinates of the world in the novels "Recent Histories" and "The Museum of Abandoned Secrets". Defined worldview archetypes of authors. System of images in the works from gender point of view are determined. Discovered originality of female worldview making. Individual author's style Olga Tokarczuk and Oksana Zabuzhko are featured. The comparison made it possible to determine the typological similarities and differences in the work of women's writing.

To a big extent works by Olha Tokarchuk and Oksana Zabushko make an attempt to defrost post-colonial communities. Their contribution to creation of new literature, disruption of the patriarchal order and drawing attention to equal coexistence of both genders will be valued by critics, readers, and scientists in future.

Key words: gender, artistic psychologism, women's writing, chronotop, a character archetype, novel.

Підписано до друку 16.11.2016 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 289

Видавництво та друк ПП «Ліра ЛТД».
49038, Дніпропетровська обл., м. Дніпро, вул. Наукова, 5
Тел. (067) 561-57-05, (056) 731-96-57; e-mail: lira100@ukr.net
www.lira.dp.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 188 від 19.09.2000 р.